

Anmeldelser

LINDA KALOF & BRIGITTE RESL (red.): *A Cultural History of Animals* 1-6. Oxford 2007, Berg Publishers. 1536 sider. 350 GBP (fra april 2009 kan bindene købes enkeltvis).

Dyrehistorie kan enten opleves som temmelig perifert eller urimeligt omfangsrigt. Dyr kan enten opfattes som forudsætningen for menneskelig eksistens og handling eller som en lille kvist på de historiske sidegrene landbrugshistorie, socialhistorie og kulturhistorie.

Uafhængigt af hvilken vej kikkerten vendes, er det dog tydeligt, at dyrehistorien – eller rettere udforskning af relationer mellem dyr og mennesker i historien – i de sidste årtier har påkaldt sig stigende opmærksomhed i international historieskrivning og nu kan anskues som et afgrænset felt med standardværker, centrale forskningsområder og interne debatter om fokus og etisk udgangspunkt. Sidstnævnte udspringer primært af den internationale dyrehistories institutionelle og historiske kobling til det bredere forskningsfelt *Animal Studies* eller *Human-Animal Studies*, der rummeligt sammenkobler sociologiske, antropologiske, naturvidenskabelige, medicinske, historiske, filosofiske, politiske og etiske studier af forhold mellem dyr og menneske før og nu. Udøverne inden for feltet er en heterogen masse, der spænder fra dyrerettighedsaktivister, der ser *Human-Animal Studies* som et frigørelsesprojekt på dyrenes vegne, til dyrlæger og etologer, der ønsker at vide mere om dyrenes adfærd i relation til mennesker, og videre til forskere, der primært studerer dyr for at blive klogere på menneskene selv. Til sidste gruppe kan man regne en stor del af de historikere, der forsker i dyrehistorie. Dyrene (og deres eventuelle rettigheder) er her normalt ikke målet i sig selv; fokus på dyrene er snarere en ny måde at nå til indsigter om mennesker og deres historie.

Feltets mangfoldighed, styrker og svagheder kommer alle til udtryk i det seksbindsværk, som i 2007 blev udgivet af Berg Publishers med tit-

len *A Cultural History of Animals* (herefter *CHA*). Værket omfatter godt 1500 sider, 48 kapitler og lige så mange forskellige forfattere. Det er det mest omfangsrige samlede værk om dyrehistorie til dato og det første forsøg på at skrive en omfattende, generel og kronologisk dækkende historie om dyr igennem hele menneskets historie. Dette er i sig selv prisværdigt.

Værket giver dog grundlag for en række betragtninger om, dels hvorledes et så omfattende værk kan struktureres, dels om selve dyrehistoriens potentiale og relevans og feltets nuværende status. I sin helhed er det redigeret af Linda Kalof og Brigitte Resl, der, trods baggrund i henholdsvis sociologi og middelalderhistorie, begge har arbejdet med bredere dyrehistorie. Kalof har bl.a. udgivet kildeantologien *The Animals Reader* og oversigtsværket *Looking at Animals in History*, der er blandt de seneste års centrale udgivelser inden for den almene dyrehistorie.

Alle bind i *CHA* er rigt illustreret, har omfattende noter, litteraturliste og forfatteroplysninger, og er alle struktureret med syv kapitler efter temaerne: *symbolism, hunting, domestication, entertainment, science, philosophy* og *art*, samt en generel introduktion skrevet af bindets redaktør.

Værket er som helhed kronologisk opbygget og omfatter følgende bind (redaktører angivet i parentes): *CHA in Antiquity, 2500 BCE-1000 CE* (Linda Kalof), *CHA in the Medieval Age, 1000-1400* (Brigitte Resl), *CHA in the Renaissance, 1400-1600* (Bruce Boehrer), *CHA in the Age of Enlightenment, 1600-1800* (Matthew Senior), *CHA in the Age of Empire, 1800-1920* (Kathleen Kete) og *CHA in the Modern Age, 1920-2000* (Randy Malamud).

Den kronologiske opdeling er umådelig traditionel og benyttes helt uden argumentation. Den undefinerede 'oldtid' samles i ét bind, der spænder over årtusinder, og hvor palæolitikum, de første landbrugs-kulturer, Egypten, græsk og romersk kultur samt den tidligste middelalder får tildelt samme sideomfang som de seneste 80 år af vor egen tid. Man kan måske argumentere for, at de sidste hundrede år rummer udviklinger, der fortjener stor vægt i en bred historisk fremstilling, men i mange tilfælde – og uden tvivl i dette tilfælde – tipper vægten faretruende, og især er det påfaldende for en fremstilling med et kulturhistorisk udgangspunkt, at kronologien ikke afspejler brud inden for emnets historiske udvikling. Nok er dyrs position i det moderne samfund markant anderledes end for blot 100 år siden, men man kan argumentere for, at udviklingen i jagt, landbrug og kulturelle manifestationer med dyr er mindst lige så markante i den 3500 år lange periode,

der omfatter stenalder til den tidlige middelalder. Emner som landbrugets opståen, fremkomst af de store monoteistiske religioner og middelhavskulturernes kultur og infrastruktur må siges at være historiske udviklingslinjer, der har ændret forholdene mellem dyr og mennesker fundamentalt.

Skal man være ordkløver, kan man også spørge til sammenhængskraften i betegnelserne for de forskellige perioder – er *The Age of Empire* et historisk accepteret og alment udtryk på linje med renæssancen? Der kan være gode grunde til den valgte opdeling, men redaktørerne gør intetsteds rede for dem, heller ikke i den halve sides oversigt over hele værket opbygning, som hvert bind rummer.

Det er i det hele taget en stor mangel, at værket ikke har en overordnet introduktion, hvor redaktørerne redegør og argumenterer for de valg, der præger værket på godt og ondt – kronologien og tematiseringen. Overvejelser over en eventuelt særegen metode og indgangsvinkel for dyrehistorie findes heller ikke fra hovedredaktørernes hånd. Enkelte afsnit har metarefleksioner over feltet (bl.a. Randy Malamuds indledning til bind 6), men de mangler helt i en overordnet sammenhæng, hvilket medvirker til at gøre værket stærkt heterogent.

Et sidste punkt, hvor eksplicit redaktionel overvejelse kunne have tydeliggjort værket sigte og begrænsninger, er i forhold til den geografiske afgrænsning. Intetsteds er det formuleret eller retfærdiggjort, at værket udelukkende beskæftiger sig med den vestlige kulturkreds – Europa med appendiks: middelhavslændene i oldtiden og USA i de sidste bind. Afgrænsningen er tydelig under læsningen, og den kunne sikkert uden mange problemer have været forklaret, om ikke andet så med henvisning til omfanget, men også her savner man en overordnet redegørelse for værket sigte, afgrænsninger og fravalg. Læseren overlades til selv at gætte redaktørernes intentioner, og da hvert værks redaktør og de øvrige 42 forfattere alle har deres personlige baggrund, vinkler og dagsordner, er der virkelig mange forudsætninger der skal holdes styr på, og mange irritationsmomenter der kunne have været klaret med strammere redaktionel styring og indledende fastlæggelse af værket mål og midler.

Værket titel, *A Cultural History of Animals*, og dets stramme kronologiske opbygning viser feltets dobbelttydighed. Nok er dyrene i centrum, men det er jo ikke Dyrenes Egen Kulturhistorie (i den udstrækning dyr formodes at have kultur), men netop menneskets kulturhistorie med dyrene i fokus, der er emnet. Kronologien er som nævnt givet fra starten og afgøres ikke af det emne, der behandles. Det handler om, hvor-

dan menneskets forhold til dyr manifesterede sig i for mennesket generelt betydningsfulde perioder som renæssancen eller oplysningstiden.

Værket skal altså gøre os klogere på menneskets historie via dyrene, men det er tydeligt i både forfatterens baggrund og i mange af bidragene, at denne opfattelse ikke deles af hele forfatterkorpset. Værket har en tung ideologisk ballast, som aldrig problematiseres af redaktionen i forhold til den historiske (og forhåbentlig tilstræbt objektive) forskning, der fremlægges.

I forhold til værkets opbygning og redaktionelle linje er der en tydelig modsætning mellem på den ene side de yderst retlinede og uproblematiserede tematiske og kronologiske skillelinjer og på den anden side fraværet af en argumentation og redaktionel kontrol med samme. Det har tydeligvis været svært at holde de 48 bidragydere i kort og ensartet snor. Bidragene er mildt sagt afvekslende i form, detaljeringsgrad og refleksionsniveau og i forhold til indhold af ideologisk og etisk karakter. Forfatterne har fortolket de syv emnefeltet yderst forskelligt, og det er sådan set glimrende, ifald der er tale om en redaktionel beslutning – det har læseren blot ikke nogen mulighed for at vide.

Forvirringen opstår kort sagt, fordi det ikke er tydeligt, om der er tale om et sammenhængende oversigtsværk, der skal give læseren et indtryk af udviklingen i de syv temaer i hele den vestlige histories forløb, eller om en antologi med frie øvelser inden for givne temaer som eksempler på, hvad dyrehistorie *kan* være, og hvordan den kan skrives, når forfatteren ikke har andre bindinger end en periode, et tema og en begrænsning på ca. 20 sider.

Den meget korte indledning til hvert bind forklarer, at værkerne kan læses kronologisk og tematisk – man kan læse alle bindene fortløbende (hvad denne anmelder har gjort) eller vælge f.eks. at læse alle afsnittene om jagt og på den måde få et overblik over jagtens udvikling og dens betydning for forholdet mellem dyr og mennesker. Problemet med afsnittenes meget afvekslende karakter er, at det næppe virker. Den tematiske læsning vil kun for nogle temaers vedkommende give et stort og forkromet overblik over emnet historiske udvikling.

Som eksempel kan nævnes temaet *Entertainment and Exhibitions*. Dyr som del af populærkultur og underholdningsindustri er et velundersøgt emne, der bl.a. omfatter romerske arenaer, landsbyens hanekampe, katten af tøndens, King Kong, Zoologisk have, naturhistoriske museer og Cirkus Benneweis. Altså et ret bredt emne, som den almene historieskrivning også har haft et vist øje for. I de seks bind har *entertainment*-kapitlerne følgende indhold: 1) en bred oversigt over

dyrekampe, processioner, og andre festlige indslag med dyr i Antikken; fra Kretas tyrespring til romerske arenaer, 2) adels og kongeliges menagerier, turneringer, tyrekampe og væddeløb i middelalderen, 3) en tæt analyse af dyrs rolle i to elizabethanske skuespilforfatteres stykker fra 1500-tallets slutning, 4) en mikrohistorisk fortælling om Red Bull Playhouse i London i 1600-tallets begyndelse, hvis relevans for dyr er navnet, der stammer fra nærheden til en indfaldsvej med oksetransporter 5) en diskussion af ønsket om dyrs glæde i relation 1800-tallets zoologiske haver og privat kanariefuglehold og 6) en oversigt og diskussion af det 20. århundredes Zoo-arkitektur i relation til dyrevelfærd og videnskabens idealer.

Der er simpelthen ikke nogen rød tråd i de valgte emner inden for temaet, og kapitlerne veksler mellem at være eksempelorienterede og overblikorienterede. For de første binds vedkommende virker oversigtsstilen glimrende, men for renæssancens og oplysningstidens vedkommende er kapitlerne udformet som tætte litterære analyser; begrænsede i tid, sted og anvendelse. I de sidste bind er især zoologiske haver i centrum, hvilket giver en rød tråd, men man mærker tydeligt fraværet af et overblik og fælles temaer, som kapitlerne kunne have behandlet. De populære omrejsende menagerier og cirkus er stort set ikke omtalt, dyr i moderne filmindustri ej heller, ligesom dyr i skønlitteratur, naturbeskrivelser o.l. ikke findes i underholdningsafsnittene, men er sporadisk behandlet i en række af de andre kapitler.

Det skal dog siges, at de enkelte binds redaktører i deres introduktioner til bindets periode i visse tilfælde nævner en række af de emner, hvis fravær ellers ville synes påfaldende, men det er langt fra nok til at råde bod på de store huller, der er i fremstillingen, hvis meningen er at give læseren et reelt historisk overblik.

Selve afgrænsningen af *Entertainment and Exhibitions* er også problematisk; udstillinger er i nogle perioder og omstændigheder at betragte som underholdning, i andre som videnskab, og forholdet mellem f.eks. omrejsende menagerier og naturhistoriske museer – der begge i bund og grund er fremvisning af dyr – diskuteres ikke. Forfatterne og læserne er igen tvunget til selv at lægge afgrænsninger og betydninger ind i teksterne. Udstillinger er et af de emner, som bevæger sig på tværs af kapitlernes emner, kæledyr er et andet – det behandles både under *sacred and symbolic, domestication, entertainment* og *philosophical beliefs*.

De enkelte perioders særlige karakteristika tages heller ikke i betragtning i den tematiske opbygning. For middelalderens vedkommende er det tydeligt, at opsplittningen mellem *sacred and symbolic, science and spe-*

cimen og *philosophical beliefs* ikke giver stor mening – disse emner flyder simpelthen sammen, og det betyder flere gentagelser af introduktioner til f.eks. Albertus Magnus', Plinius' og Aristoteles' betydning, bestiariernes indhold og dyr som ikonografiske udtryk og moralske eksempler.

Tilsvarende er *sacred and symbolic* i vor moderne sekulariserede kultur også svært at definere i forhold til *philosophical beliefs* og resulterer i et (i øvrigt læseværdigt) essay om »The Cosmic Spider and Her World-Wide Web«, hvor der bl.a. introduceres til myten om Towers ravne (der opstod omkring Anden Verdenskrig(!)), glorificeringen af miljøet og totemisme-teori. Det er tilsyneladende svært at sige, hvad der er helligt nu om dage, men alt kan være symboler.

Den umage form og varierende detaljeringsgrad er både et problem internt i hvert enkelt bind og i de tematiske forløb. Men det er i høj grad værket som samlet hele, der ikke fungerer – ikke de enkelte afsnit. Med enkelte undtagelser er kapitlerne af høj kvalitet og både spændende og velkrevne. Bedst er de, der enten giver et godt og solidt overblik eller formår at relatere et snævert casestudie til periodens og temaets generelle spørgsmål. Af de mindre mindeværdige kapitler, der ikke opnår dette, er bl.a. kapitlerne om jagt og om filosofi i middelalderbindet, der i højere grad fortæller om de eksisterende kilder end om, hvad der egentlig står i dem. Tilsvarende handler afsnittet om billedkunst i Imperie-bindet mere om litteratur end om billedkunst – absolut relevant, men uden sammenhæng med de tilsvarende temakapitler.

Oplysningsbindets kapitel om Red Bull Playhouse er heller ikke videre oplysende i helheden, og dette bind er nok, fra en historikers synsvinkel, værkets svageste, da det har flere litterært dekonstruerende analyser end historiske.

Der er også en række kapitler, der overrasker positivt, fordi de umiddelbart virker umådeligt perifere, men både er velkrevne og mere bredt oplysende og fængende, end man måske ville forvente. Oldtidsbindets kapitel om videnskab, af egyptologen Andrew H. Gordon, er således en intens argumentation for, at en bestemt egyptisk religiøs praksis med at holde et forben af et dyr foran en afdød for at genopvække vedkommende udsprang af en dyb anatomisk og veterinær viden opnået i forbindelse med slagting af offerdyr. Se, det var et emne jeg ikke vidste eksisterede!

Imperie-bindets jagt-kapitel er skrevet af historikeren Daniel Justin Herman og handler om jagt og jæger-skikkelsen som del af amerikansk ideologi og selvforståelse. Jeg mangler stadig at vide en masse om jagt i 1800-tallet, men selve kapitlet er velkrevet og godt argumenterende

og peger på interessante sammenhænge mellem natur, civilisation og fremskridt i perioden.

Tilsvarende tankevækkende er dyrerettighedsadvokaten og forfatteren Jim Masons afsnit i oldtids-bindet med titlen »Animals: From Souls and the Sacred in Prehistoric Times to Symbols and Slaves in Antiquity«. Kapitlet er en følelsesladet fremstilling af, hvorledes stenalderens feminine naturagtelse gik under med fremkomsten af landbruget og patriarkalsk monoteisme, der fremelskede kvinde-, natur- og dyrefjendske ideologier. Afsnittet er provokerende, fordi det på mange måder er subjektivt, populariserende og drister sig til vilde tolkninger på spinkelt materiale, men det tør (som et af de få kapitler) trække virkelig store linjer i menneskers og dyrs forhold, og er som sådan – ligesom visse dyr – godt at tænke med; om end måske ikke så godt at fordøje.

Svært fordøjelige er også mange af Randy Malamuds konklusioner i indledningen til bind 6, men til gengæld forklares det i *Human-Animal Studies* populære, men umådeligt svært begribelige begreb *Becoming animal* på en måde, der for en gangs skyld er forståelig – og med pædagogisk brug af en joke fra komikeren Chris Rock om tryllekunstnerparret Siegfried & Roy, hvis tamme hvide tiger en dag gik til angreb og lemlæstede Roy: »Everybody's mad at the tiger. 'Oh the tiger went crazy'. No, he didn't. The tiger went tiger.« Malamuds indledning er på godt og ondt en god introduktion til de mest omdiskuterede spørgsmål inden for *Human-Animal Studies*.

De enkelte binds redaktørers indledninger er faktisk over en bred kam gode – måske fordi man her får en smule af det overblik, man ellers mangler. Redaktørernes personlige forskningsområder og dagsordner fornægter sig dog ikke. Historikeren Kathleen Ketes indledning til bind 5 behandler således fremkomsten af borgerskabets kæledyr på baggrund af hendes fremragende bog *The Beast in The Boudoir* (1994). Randy Malamud er kendt som skarp kritiker af bl.a. dyr i zoologiske haver, og bruger også sin indledning i bind 6 til et velformuleret og ideologisk angreb på enhver form for menneskeligt overgreb mod dyr, og det samme gør romanisten Matthew Senior i indledningen til bind 4. Dyrehistoriens ideologiske koblinger til de bredere og politisk orienterede *Animal Studies* fornægter sig ikke i disse tilfælde, men kan nok skræmme eller forvirre mere koldblodige og traditionelle historikere, der er nye inden for feltet. Også her kunne man have ønsket sig en klar redaktionel linje.

De enkelte binds kvalitet afspejler tilsyneladende dyrehistoriens

fokuspunkter ganske godt. For nogles vedkommende er der stort set ingen historikere, men bl.a. litteraturforskere, filologer og filosoffer mellem forfatterne, mens f.eks. bind 5 fremviser en perlerække af etablerede dyrehistorikere og nok er værkets bedste og mest sammenhængende bind. Bind 6 afspejler som nævnt også *Animal Studies'* etiske og politiske side, der forventeligt nok fremtræder langt tydeligere i et bind om vores samtid end i et om oldtiden. Det er også tydeligt, at f.eks. emner som landbrug/*domestication* og *artistic representation* har en generelt høj kvalitet, hvilket måske skyldes, at disse emner bygger på en lang etableret historisk forskningstradition inden for landbrugshistorie og kunsthistorie. Afsnit om jagt, underholdning og filosofi er derimod af ret svingende kvalitet og fremtoning.

En anmeldelse skal gerne have et par helt konkrete fejl at anholde et værk på. Måske fordi dette er så omfattende og så vidtfavnende, at den slags let overses, har jeg ikke fundet de store formelle fejl. Det kan nu irritere, at den samme eksotiske bjørn i et old-egyptisk optog omtales som en *polar bear* i flere afsnit, mens kun ét afsnit præciserer, at der altså ikke er tale om en isbjørn, men om en hvid bjørn. Der er forbløffende nok ingen omtale overhovedet i middelalderbindet af Frans af Assisi, som for de fleste nok vil være en af associationerne til dyr i middelalderen. At Rousseau sammenlignede aber og mennesker, angiveligt fordi aber var »the most evolved and the closest to man« er måske nok også at foregribe evolutionsteorien med et århundrede. Kapitlerne om billedkunst er velillustrerede, men det er en mangel, at en række billeder, der omtales detaljeret, ikke gengives – godt man har Googles billedsøgning til rådighed, mens man læser. Og så er det altså dybt beklageligt at en tredjedel af referencerne i bind 5's glimrende *domestication*-kapitel af Dorothee Brantz ikke er kommet med i bindets samlede litteraturliste. Det gælder både centrale værker af f.eks. Darwin og mere ukendte, men gode, tekster som analysen af London Zoo's historie af Sofia Åkerman – der i referencen kaldes »Akerman«. Redaktørerne er nu gjort opmærksom på manglen i litteraturlisten, og man må formode, den bliver rettet i eventuelle kommende udgaver.

CHA er et værk det er svært at bedømme og kategorisere. Det er for stort, dyrt og uensartet til at være et grundlæggende oversigtsværk. For fragmenteret til at være en encyklopædi. Det har udstyret og ambitionerne til at ville lokke nye læsere/forskere til feltet, men prisen og indholdet som helhed er i praksis kun for dyrehistoriske nørder og feinschmeckere. Værket er tydeligt bestemt til at stå på biblioteker, ikke til at give den enkelte private læser et overblik over dyrehistorien.

Men en ting er overblik over dyrehistorien, en anden er at fungere som introduktion til *Stand der Forschung*. Her er værket med alle sine mangler, arbitrære valg og manglende styring ovenfra såmænd yderst symptomatisk for dyrehistorien som forskningsfelt. Det er en glimrende afspejling af *Human-Animal Studies*: Der er rigtig mange gode, spændende, velresearchede, relevante ting at hente, og det resterende kan man lade ligge, som man nu synes. Er man ude efter en oversigt over middelalderlige jagtmanualer, en sammenligning mellem skarv og pelikan som religiøse metaforer, overvejelser om kvindelighed som dyriskhed i tidlige patriarkater, oldgræsk bjørnekult, en introduktion til kanariefugleavlen i 1800-tallets England, en jagt-erotisk læsning af gysereventyret Blåskæg, en introduktion til Albert Schweitzers etik eller til utilitarisme-filosofi, en forklaring på, hvorfor bæveren ansås for at være et moralsk dyr i middelalderen (bæveren kunne efter sigende bide sine testikler af hvis ønsket, og dermed, bogstaveligt talt, efterlade sine syndefulde dele), kloningsforsøg med katte, oldgræske vegetarer, 1400-tallets religiøse billedkunst og udforskningen af hestens anatomi, så er det nu man skal slå til!

Værket er med sine mange kapitler, utallige vinkler, oplysninger og betragtninger ikke et nærende eller letfordøjeligt oversigtsværk. Det er et overflødigshorn af lækkerier til den dyrehistorisk interesserede, men problemet med fyldt chokolade, som med værkets kapitler, er, at man aldrig ved, hvad der er indeni, og om man kan lide fyldet.

Anne Katrine Gjerløff

HAROLD JAMES: *The Roman Predicament. How the Rules of International Order Create the Politics of Empire*. Princeton, NJ 2006, Princeton University Press. viii + 166 sider. 18,95 USD.

De sidste år har set en sand opblomstring af historiske værker, der diskuterer nutidens forhold til imperialismen gennem historiske eksempler, ofte med Romerriget som omdrejningspunkt. Dominic Lieven's *Empire* (2002) viste, hvor godt den slags faktisk kan gøres. Bregnsbo og Jensens *Det Danske Imperium* var et fint og tankevækkende bidrag til genren på dansk. Men meget af den 'hurtige' politiske litteratur har været både skuffende og letbenet. Den frygt får man også ved første kig på James' *The Roman Predicament*. Denne anmelders eksemplar kom indsvøbt i et smudsomslag, hvor et billede af afgående præsident